

Bogoslovska smotra, 83 (2013.) 3, 601–617

UDK 27-184.3-528-472.5

Primljeno: 30. 1. 2013.

Prihvaćeno: 9. 7. 2013.

Pregledni članak

LITURGIJA – POVLAŠTENO MJESTO ISPOVIJEDANJA VJERE

Zvonko PAŽIN

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo
zvonko.pazin@os.t-com.hr

Sažetak

Autor pokazuje kako je liturgija povlašteno mjesto gdje Crkva slavi ono što vjeruje, štoviše, mjesto gdje se ostvaruju otajstva našega spasenja. U tome smislu Crkva i danas prihvaća drevnu formulu iz V. st. *lex orandi – lex credendi*. Autor pokazuje kako je Crkva od početaka postupala po tome načelu. Crkveni oci su naglašavali da je liturgijska tradicija jednako važna za vjeru kao i samo Sveto pismo. Da je za njih liturgija bila izraz vjere, vidljivo je i po tome što je ispovijest vjere bila sastavni dio obreda krštenja. Osim toga, crkveni su oci novokršćenicima sadržaj kršćanske vjere tumačili tako da su razlagali obrede sakramenata inicijacije. Kao primjer spomenu-tog načela u današnjoj liturgiji, autor pokazuje da i u današnjim misnim molitvama, uglavnom preuzetim iz drevnih izvora, iščitavamo temeljni kršćanski nauk da je Kristovo spasenje prisutno i djelatno u zajednici koja sudjeluje u bogoslužju, pri čemu se ističe *hodie* (danas), tj. posadašnjenje spasenja u bogoslužju. Kao određenu nedosljednost, autor navodi da se riječi ustanove euharistije (»Tijelo koje se predaje«, »Krv koja se proljeva«), koje u Novom zavjetu stoje u prezentu, u latinskom tipskom izdanju prevode futurom prema Vulgatinu prijevodu. U nekim prijevodima misala na narodne jezike stoji prezent, a u nekima futur. Prezent je primjereniji i zbog vjernosti Novom zavjetu i zbog teološkog značenja aktualizacije euharistijske žrtve koja se slavi. Na koncu, kao izvrstan primjer usklađenosti liturgije i sadržaja kršćanske vjere, autor navodi svetkovinu Uznesenja Marijina, koja se slavi još od VII. st., a tek je u XX. st. Marijino uznesenje u Katoličkoj crkvi službeno proglašeno istinom vjere.

Ključne riječi: *lex orandi – lex credendi*, ispovijest vjere, mistagoške kateheze, *hodie* u liturgiji, riječi ustanove (*verba institutionis*), prijevod misala, uznesenje Marijino.

Uvod

Kršćanska vjera nije po sebi zbir definicija ili tek sustav teoloških traktata. Liturgija je svakako povlašteno mjesto gdje kršćani slave ono što vjeruju i gdje se ostvaruje ono spasenje kojem su povjerovali. U liturgiji nam se naviješta riječ spasenja, to se spasenje u samoj liturgiji i slavi i ostvaruje. Preostaje samo da kršćanin živi po onome u što je ucijepljen – kao »nov stvor« (2 Kor 5,17). U prvom ćemo dijelu rada pokazati kako se u starini shvaćalo ono drevno pravilo *lex orandi – lex credendi*, zatim ćemo na nekoliko primjera pokazati kako i u kojoj se mjeri u današnjoj liturgiji izražava kršćanska vjera, da bismo na koncu dali nekoliko praktičnih opaska o tome kako valja paziti da naša liturgijska slavlja budu slavlja naše vjere zajedno s cijelom Kristovom Crkvom.

1. Otačko doba

Ono što kršćani vjeruju, to i slave. Otaštva spasenja u koja vjeruju, ostvaruju se u liturgiji. Zato je stoljećima bila općeprihvaćena formula *lex orandi – lex credendi*, koja se pripisuje Prosperu Akvitanskom (oko 435. – 442. god.).¹ U tome tekstu protiv pelagijanaca, komentirajući tekst 1 Tim 2,1-4 gdje se nalaže da valja moliti »za kraljeve i one koji su na vlasti«, govori se kako valja moliti (*lex orandi*) da svi zadobiju milost, što znači da treba vjerovati (*lex credendi*) da je milost potrebna. Evo teksta: »Osim tih nepovredivih odredbi preblazene i Apostolske Stolice, kojima nas prepobožni oci, odbacivši oholost pogubne novotarije, podučise da na milost Kristovu svedemo i početke dobre volje i rast hvalevrijednih nastojanja i ustrajnost u njima do kraja, osvrnut ćemo se i na tajnu svećeničkih molitava koje su predane od apostola, jedinstveno slavlje po svem svijetu i u čitavoj Katoličkoj crkvi, kako bi pravilo moljenja odredilo pravilo vjerovanja (*ut legem credendi lex statuat supplicandi*). Kad naime predstojnici svetog naroda vrše čine koji su njima povjereni, oni pred Božjim milosrđem zastupaju ljudski rod, uz zazivanje čitave Crkve i mole da nevjernicima bude darovana vjera, da štovatelji idola budu oslobođeni od zabluda svoga bezboštva, odstranivši veo sa srdaca životima zasvijetli svjetlo istine, da se krivovjernici obrate prihvatanjem katoličke vjere, da raskolnici prime duh

¹ On je vjerojatno kompilirao više tekstova prijašnjih papa. Tu je tezu prvi iznio Maieul CAPPUYNS, L'auteur du »De vocatione omnium gentium«, u: *Revue Bénédictine*, 39 (1927.), 198–226. Kao Prosperov tekst navodi ga i Henricus DENZINGER – Adolfus SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Basel – Freiburg i. Br. – Roma, 1976., br. 246 (dalje: DS). Spis se također naziva i *Indiculus de gratia Dei*. Usp. Cipriano VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia*, Roma, 1965., 496–497.

oživljavajuće ljubavi, da palima bude podijeljena pomoć pokore, i konačno, da katekumenima koji pristupaju sakramentima prepороđenja otvori hram nebeskog milosrđa. Da se to pak ne moli od Gospodina olako i uzalud, pokazuje stvarni učinak: katkada se Bog udostoji privući k sebi mnoge iz raznih vrsta zabluda i njih 'izbavi iz vlasti tame i prenese u kraljevstvo Sina, ljubavi svoje' [Kol 1,13], i iz posuda gnjeva čini posude milosrđa [usp. Rim 9,22ss]. Tako se jako osjeća da je sve to Božje djelo, da se Bogu koji to čini stalno prinosi hvala i iskazuje slava za prosvjetljenje ili popravak takvih.«²

Ono što izvorni tekst navodi kao argument protiv pelagijanaca u kasnijem nauku Crkve postaje opće pravilo. Skraćena formula *lex orandi – lex credendi* sada općenito znači da Crkva vjeruje kako moli i onako moli (u liturgiji) kako vjeruje.³ Točnije, Crkva iznosi i prenosi ono što vjeruje u »svojem naučavanju, životu i bogoštovlju« (DV 8).

Crkveni su oci tijekom prvih stoljeća naučavali da liturgijska predaja Crkve, budući da je nema u Novom zavjetu, potječe izravno od apostola, te da je zato i ona temelj naše vjere. Tako sveti Bazilije veli: »Među naucima i navještajima što se očuvale u Crkvi, jedne imamo iz pisane poduke (Svetoga pisma, op. a.), druge (liturgijske običaje, op. a.) preuzesmo, prenesene u otajstvu, iz apostolske Predaje. Jedno i drugo ima isto značenje za vjeru. Nitko im se neće protiviti ako ima malo iskustva s crkvenim propisima. Ako bismo pokušali odstraniti nepisane običaje, kao da su bez ikakva značenja, oštetili bismo, i bez svoje volje, u bitnome Evanđelje. [...] Kao primjer spominjem ono prvo i najopćenitije. Tko nas pismeno pouči da se znakom križa obilježavaju oni koji polažu nadu u Ime našega Gospodina Isusa Krista? [...] Koji nam od svetih pismeno ostavi riječi zazivne molitve kod posvete euharistijskog kruha i blagoslovne čaše? Mi se naime ne zadovoljavamo onim što navedoše Apostol i Evanđelje, već i prije i poslije posvećenja govorimo i druge riječi, uzete iz nezabilježene nauke, i od velika značenja za otajstvo.«⁴

² Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 426 (dalje: DH) Latinski tekst vidi u: DS 246. Također usp. Prosper AQUITANUS, *Liber praeteritorum sedis apostolicae episcoporum auctoritates de gratia dei et libero voluntatis arbitrio*, VIII, u: PL 51, 209–210.

³ U prošlom stoljeću navode ga: Pio XI., *Quas primas*, u: *Acta Apostolicae Sedis*, 17 (1925.) 19, 598 (dalje: AAS); Pio XI., *Divini cultus*, u: AAS, 21 (1929.) 2, 33; Pio XII., *Mediator Dei*, u: AAS, 39 (1947.) 14, 540. Navodi ga i *Kateizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1124 (dalje: KKC).

⁴ Bazilije VELIKI, *Duh Sveti*, 27,66, Makarska 1978., 118. Pregled nauka otaca o ovoj temi vidi u: Salvatore MARSILI, *Dalle origini della liturgia cristiana alla caratterizzazione rituale*, u: Salvatore MARSILI (ur.), *Anamnesis: introduzione storico-teologica alla liturgia*, II, Genova, 1978., 11–62; Adrien NOCENT, *I libri liturgici*, u: Salvatore MARSILI (ur.), *Anamnesis: introduzione storico-teologica alla liturgia*, II, 131–183.

Sličnu argumentaciju nalazimo i u Augustina: liturgijski običaji dolaze nam od apostola.⁵ Drugim riječima, kako su crkveni oci branili katolički nauk protiv heretika, jednako su tako nastojali čuvati liturgijsku tradiciju i iz nje iščitavati istine vjere. Zato su im bili važni liturgijski tekstovi. Tako Augustin lamentira da neki u bogoslužju uzimaju molitve u kojima ima i krivovjerja, štoviše, da su neki uzimali i heretičke obrasce.⁶

Nije, dakle, čudo da već pokrajinski koncil u Hiponu 393. godine određuje da se ima pažljivo ispitati koji se liturgijski tekstovi uzimaju u bogoslužju, da budu u skladu s kršćankom vjerom, da se ne bi u tekstove uvukla neka heretička formulacija (opasnost od pelagijanizma).⁷ Slično određuje i koncil u Kartagi 397. godine: kada netko sastavlja molitve za bogoslužje, treba se prethodno konzultirati sa subraćom.⁸ Tako se od IV. st. liturgijski tekstovi sve više kodificiraju, pri čemu se ističu veća crkvena središta, sjedišta metropolija ili patrijarhata. To načelo danas možda najbolje sažima *Katekizam Katoličke Crkve*: »Vjera Crkve prethodi vjeri vjernika, koji je pozvan da uz nju prione. Kad Crkva slavi sakramente, ispovijeda od apostola primljenu vjeru. Odatle stara izreka: 'Lex orandi lex credendi' (Zakon molitve zakon je vjere), Crkva vjeruje onako kako moli. Liturgija je sastavni dio žive predaje« (KKC 1124).

Navodimo dva primjera kako se u drevnom bogoslužju izražavala i slavila kršćanska vjera: ispovijest vjere u bogoslužju i izlaganje kršćanske vjere tumačenjem bogoslužja.

1.1. Ispovijest vjere u bogoslužju

Crkva je od samih početaka prvo naviještala riječ i, nakon što bi ljudi povjerovali, slijedilo je krštenje i slavljenje svetih otajstava.⁹ Slično svjedoče i kasniji

⁵ Usp. Aurelije AUGUSTIN, *De baptismo contra donatistas*, IV, 24,31, u: PL 43, 174: »Et si quisquam in hac re auctoritatem divinam quaerat, quamquam quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.«

⁶ Usp. Isto, VI, 25,47 (PL 43, 213-214; *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum* [dalje: CSEL], 51, 323): »Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctioribus fuerint recitatae, et multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem [...] multi quippe irruunt in preces, non solum ab imperitis loquacibus, sed etiam ab haereticis compositas.«

⁷ Usp. Josef Andreas JUNGMANN, *Missarum sollemnia. Eine genetische Erklärung der römischen Messe*, I, Wien, 1952., 43; Johannes Dominicus MANSI, *Sacrorum conciliorum nova amplissima collectio*, III, Florentiae, 1759., 884 (dalje: MANSI).

⁸ Kan 23: »Et quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur nisi prius eas cum fratribus contulerit«, MANSI, III, 922. Sličnu odredbu daje i Milevitanski koncil (416. kan 12). Usp. MANSI, IV, Florentiae, 1760., 325.

⁹ Tako je to bilo na Pedesetnicu (Dj 2,1-40), kod krštenja Kornelija (Dj 10,1-48) i tamničara (Dj 16,25-33).

crkveni pisci.¹⁰ Nadalje, u samom obredu krštenja bitan dio je upravo ispovijest vjere,¹¹ što je podrobno opisano u Hipolitovoj *Apostolskoj predaji*: »Đakon uđe u vodu zajedno s onim koji se treba krstiti. A kad ovaj siđe u vodu, onaj koji krsti položi mu ruku na glavu i govori ovako: 'Vjeruješ li u Boga Oca Svemogućega?' Onaj koji se krsti kaže: 'Vjerujem.' I odmah ga krsti (= uroni) prvi put držeći mu ruku na glavi. A zatim kaže: 'Vjeruješ li u Isusa Krista, Sina Božjega, koji je rođen po Duhu Svetom od Marije Djevice, raspet pod Poncijem Pilatom, umro [i pokopan], treći dan uskrsnuo živ od mrtvih, uzašao na nebesa, sjedi s desne Ocu i koji će doći suditi žive i mrtve?' I kad onaj koji se krsti odgovori: 'Vjerujem', opet ga krsti. I opet kaže: 'Vjeruješ li u Duha Svetoga, svetu Crkvu i u uskrsnuće tijela?' Onaj koji se krsti dakle kaže: 'Vjerujem.' Tako bude kršten po treći put.«¹²

Podsjetimo da je takva dijaloška ispovijest vjere kao dio samog krštenja u rimskoj liturgiji bila prisutna sve do VII. stoljeća, kako to svjedoči Gelazijev sakramenatar.¹³ Tek se u Grgurovu sakramentaru prvi put javlja današnja formula krštenja: »N., ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«,¹⁴ a dijaloška ispovijest vjere prethodila je samom krštenju. I u današnjoj je liturgiji dijaloška ispovijest vjere prisutna u obredu krštenja, potvrde i u vazmenom bdijenju, a često se uzima i u sklopu slavlja prve pričesti. Vjerovanje se također moli u nedjeljnim misama i u misama svetkovine, dok se ispovijest vjere u liturgijskom obliku zahtijeva prigodom preuzimanja nekih crkvenih služba. Konačno, Crkva i danas brižno bdije nad liturgijskim tekstovima, koje uvijek potvrđuje nadležna rimska kongregacija.

¹⁰ Tako npr. Justin veli: »Svi koji budu uvjereni, te uzvjeruju da je istinito ono što učimo i govorimo, te obećaju da mogu tako živjeti, početak će zajedno s nama moliti i postići tražiti od Boga otpuštenje svojih prošlih grijeha. Zatim ćemo ih povesti onamo gdje je voda, te će se nanovo roditi preporođenjem kojim smo i mi nanovo rođeni«, JUSTIN, Prva apologija, 61, u: *Časoslov Rimskog obreda*, II, Zagreb, 1984., 528. Drugi hrvatski prijevod vidi u: JUSTIN, *Apologije*, Split, 2012., 96.

¹¹ Usp. Kvint S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, 6,2, Zagreb, 1981., 57.

¹² Bernard BOTTE, *La Tradition apostolique de saint Hippolyte: essai de reconstruction*, Aschendorff – Münster – Westfalen, 1963., br. 21, 48–50. Latinski tekst dostupan je u: Enzo LODI, *Enchiridion euchologicum fontium liturgicorum*, Roma, 1979., br. 286, 160.

¹³ Leo Cunibert MOHLBERG (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Roma, 1981., br. 449–452 (dalje: GeV).

¹⁴ Jean DESHUSSES (ur.), *Le sacramentaire Grégorien, 1 Le Sacramentaire* (Grgurov sakramentar Hadrijanova verzija, dalje: GrH), Grgurov sakramentar verzija iz Padove (dalje: GrP), *Le Supplément d'Aniane* (dalje: GrA), Fribourg, 1979., ovdje: GrH 982 i GrA 1085.

1.2. Izlaganje kršćanske vjere tumačenjem bogoslužja

U otaca je bila redovita praksa da sadržaje kršćanske vjere izlažu tako da tumače obrede u kojima se sudjelovalo, tj. iz obreda su iščitavali i tumačili istine naše vjere. To je osobito prisutno u mistagoškim katehezama. Donosimo nekoliko primjera.

Justin ističe da je potrebno povjerovati cjelokupnom kršćanskom nauku da bi se moglo pristupiti pripravi na krštenje i samom krštenju.¹⁵

Tertulijan svjedoči da se u obredu krštenja zazivaju Otac, Sin i Duh Sveti, te da se krštenje temelji upravo na toj vjeri.¹⁶ On izlaže nauk o krstu i iz drugih dijelova obreda: pomazanje i polaganje ruku.¹⁷

Hipolit Rimski u uvodu u svoju *Apostolsku predaju* naglašava da je očuvanje prave (liturgijske) predaje jamstvo da će se sačuvati i prava vjera. Upravo zbog toga, ističe on, i piše o predaji koju on naziva apostolskom: »Želimo izložiti ono što je bitno u tradiciji na kojoj se Crkva treba temeljiti, tako da oni koji budu valjano poučeni o predaji koja je do sada sačuvana, slijedeći naše izlaganje, tu istu predaju mogu i obdržavati uvjereni u njezinu ispravnost, te da se klone pogrešaka onih koji su odnedavno u njih upali iz neznanja ili krivnjom neznalica. Duh Sveti, naime, udjeljuje onima koji imaju pravu vjeru savršenu milost da spoznaju na koji način oni koji su glavari Crkve trebaju naučavati i njegovati svekoliku predaju.«¹⁸

Nakon uvoda, *Hipolit* izlaže cjelokupno bogoslužje onoga vremena: ređenje biskupa, prinos različitih darova, ređenje prezbitera i đakona, ustanova udovica, djevice, čitača, subđakona, katekumenat i slavljenje sakramenata inicijacije, služba svjetla, blagoslov hrane i plodova, znak križa itd.

Ambrozije u svom djelu *De sacramentis (O otajstvima)*¹⁹ novokršćenicima tumači otajstva kršćanske vjere razlažući dio po dio sve obrede u kojima su oni netom sudjelovali u vazmenom bdijenju.²⁰ Tako on razlaže koje značenje ima doticanje nosnica i ušiju, pretkrsko pomazanje, odreknuće, a značenje

¹⁵ Usp. JUSTIN, Prva apologija, 61, u: *Časoslov Rimskog obreda*, II, 528; JUSTIN, *Apologije*, 95–97.

¹⁶ Kvint S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, 6,1–2, 57.

¹⁷ *Isto*, 7 i 8, 57–61.

¹⁸ Bernard BOTTE, *La Tradition apostolique de saint Hippolyte: essai de reconstruction*, 1.

¹⁹ Ovo je djelo stenografski zapis njegovih kateheza te se zato odlikuje neposrednošću. Ambrozijevo drugo djelo *De mysteriis (O tajnama)* donosi sređene i prerađene homilije i kateheze, tako da su ta dva djela zapravo jedno djelo. Usp. Juraj PAVIĆ – Tomislav Zdenko TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993., 225. Oba su djela objavljena i na hrvatskom jeziku i to u jednom svesku: AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986.

²⁰ Mistagoške kateheze su se, kao što je poznato, održavale u vazmenoj osmini, tj. u tjednu između Uskrsa i Bijele nedjelje.

krsta objašnjava slikom prijelaza preko Crvenog mora. Tumači nadalje blagoslov vode, ispovijest vjere, samo krštenje, pranje nogu,²¹ primanje potvrde, pristup euharistijskom stolu. Slijedi zatim poznato mjesto gdje Ambrozije navodi dijelove Rimskog kanona i time tumači djelotvornost Kristovih riječi ustanove. Ukratko, u cijelom tome djelu, polazeći od liturgije u kojoj su novokršteni sudjelovali, Ambrozije izlaže istine naše vjere o oproštenju grijeha, o Kristovu spasenju, o učincima krštenja, o smislu i značenju euharistije. Smatrao je da je će novokršteni najbolje razumjeti i prihvatiti istine naše vjere budu li im se dio po dio tumačili obredi inicijacije kojima su netom oni sami bili sudionicima.

U tom su kontekstu osobito poznate *Mistagoške kateheze Ćirila Jeruzalemskog* iz IV. stoljeća.²² U njima se novokrštenicima iznosi kršćanski nauk tako da se tumače obredi koje su proslavili. Indikativno je njegovo obrazloženje zašto im tumači tajne kršćanske vjere tek nakon što su primili sakramente inicijacije: »I ranije sam vam, istinska i željkovana djeco Crkve, žarko želio progovoriti o ovim duhovnim otajstvima (naime, dok su još bili katekumeni, op. a). Ali sam pouzdano znao da se više vjeruje oku nego uhu. Stoga čekah prikladan trenutak da vas od onoga bdjenja zatečem spremnije za upućivanje u ono što se izlaže te vas za ruku povedem na svjetliju i mirisniju livadu toga raja.«²³ Nakon toga, Ćiril tumači dio po dio sve obrede kršćanske inicijacije koji upućuju na ono što vjerujemo: odreknuće od đavla, ispovijest vjere, skidanje odjeće prije krštenja, pretkrsno pomazanje, sam krsni čin, krizmano pomazanje, pričest, pranje ruku, poljubac mira, euharistijska molitva, Gospodnja molitva.

Slično je i s *Krsnim poukama Ivana Zlatoustog* iz IV. stoljeća,²⁴ s time da ovdje pouke prethode obredima inicijacije. Tumače se svi obredi: odreknuće, znak križa, molitve otklinjanja, pretkrsno pomazanje, svlačenje odjeće i krštenje, poljubac mira, euharistija, krizmano pomazanje, pričest, značenje krsne haljine itd. Polazeći od tih otajstvenih znakova, Ivan Zlatousti tumači istine vjere i načela kršćanskog morala i pobožnosti.

Prema tome, za crkvene oce liturgija je najuzvišenija riznica gdje se čuva blago vjere. Liturgija je, nadalje, ono otajstveno zbivanje gdje se ostvaruje spasenje o kojemu govore članci naše vjere. Zato je ocima bilo posve razumljivo da otajstva, tajne i istine kršćanske vjere potraže u liturgiji i tako ih razlažu

²¹ U milanskoj je liturgiji bio običaj da biskup novokrštenicima pere noge.

²² Usp. Ćiril JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, Split, 2005.

²³ *Isto*, I, 1, 194.

²⁴ Usp. Ivan ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000.

vjernicima. »Plan i program« njihove pouke bila je liturgija sa svojim otajstvenim znakovima.

2. Vjera u Kristovo spasenje prema molitvama Crkve

Po nauku Crkve, ograničimo se na nauk Drugoga vatikanskog koncila, Kristovo se spasenje ponazočuje, uprisutnjuje i ostvaruje prvenstveno u bogoslužju Crkve, ponaosob u euharistiji koja je vrhunac i izvor svekolika bogoslužja i života Crkve. Krist je poslao apostole da »naviješteno djelo spasenja također izvršuju žrtvom i sakramentima«²⁵. Ili još određenije: »Bogoslužje vrijedi kao vršenje Kristove svećeničke službe; u njemu se pomoću osjetilnih znakova označuje i na način svojstven pojedinom znaku udjelotvoruje (*efficitur*) posvećenje čovjeka, a otajstveno Tijelo Isusa Krista – naime Glava i njezini udovi – vrše cjelokupno javno bogoštovlje« (SC 7).

Taj je crkveni nauk od davnina izražen u molitvama Crkve. Navest ćemo samo, ilustracije radi, četiri primjera: *Quoties huius hostiae commemoratio celebratur, hodie* u bogoslužju i riječi ustanovljenja euharistije, te *lex orandi – lex credendi* na primjeru svetkovine Uznesenja Blažene Djevice Marije.

2.1. »Quoties huius hostiae commemoratio celebratur«

Već se u uvodnom dijelu Dogmatske konstitucije o svetoj liturgiji Drugoga vatikanskog koncila veli: »Po liturgiji se, naime, a napose po euharistijskoj žrtvi, 'vrši djelo našega otkupljenja' (*opus nostrae redemptionis exercetur*)« (SC 2), i navodi se jedna drevna molitva koja se nalazi i u današnjem misalu. Cijela molitva glasi: »Concede nobis, quaesumus, Domine, haec digne frequentare mysteria, quia, *quoties huius hostiae commemoratio celebratur, opus nostrae redemptionis exercetur.*«²⁶

Koncil se, dakle, poziva na drevnu molitvu s konca V. stoljeća i naučava da se, kad god se u euharistiji slavi spomen Kristov žrtve, *vrši djelo našega otkupljenja*. Po euharistiji i u samom euharistijskom slavlju ostvaruje se Kristovo

²⁵ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Dogmatska konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), br. 6, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: SC).

²⁶ Danas je to darovna molitva mise Večere Gospodnje (ponavlja se još II. nedjelje kroz godinu te u zavjetnoj misi Krista velikog i vječnog svećenika), a u starom je misalu to bila zborna molitva IX. nedjelje poslije Duhova. Usp. Leo Cunibert MOHLBERG (ur.), *Sacramentarium Veronense*, Roma, 1978., br. 93 (dalje: Ve). To je inače molitva iz vremena pape Gelazija (492. – 496.). Usp. Ve, LXXVII. Molitva se još nalazi i u: GrP 580; GrA 1157; GeV 170. Također usp. Angelo PAREDI (ur.), *Sacramentarium Bergomense*, Bergamo, 1962., br. 667 (dalje: Ber).

spasenje među nama i na nama. Vidimo, dakle, kako je nauk Crkve u tome od davnina shvaćao Pavlov tekst: »Kad god jedete ovaj kruh i pijete čašu, smrt Gospodnju navješćujete dok on ne dođe« (1 Kor 11,26). Jasno je dakle: ono što Crkva vjeruje o temeljnom značenju euharistijskog slavlja, to i slavi, tj. to i moli u svom bogoslužju. Ono što je papa Gelazije vjerovao i u molitvi izrekao još u V. stoljeću, Crkva i danas nepromijenjeno naviješta i slavi!

2.2. »Hodie« u bogoslužju

U anamnetskim dijelovima molitava današnjega misala spominju se spasenjski događaji koje danas slavimo vezani uz izraze *hodierna die* (na današnji dan) i *hodie* (danas).²⁷ Iako u nekim molitvama *hodie* praktički ima značenje *na današnji dan*,²⁸ u nekoliko slučajeva *hodie* znači stvarno *danas*: Božje se otajstvo spasenja po bogoslužju *danas* ostvaruje među vjernicima.²⁹ Evo nekoliko primjera.

»Coeternus hodie in templo tuus Filius gloria Israel et lumen gentium a Spiritu declaratur.«³⁰ (»Danas tvoga suvječnog Sina Duh u hramu proglašava slavom Izraela i svjetlom naroda« – naš doslovniji prijevod.)

Ovo predslovlje, dakle, govori da *danas* nama, dok slavimo euharistiju o spomenu Kristova prikazanja u Hramu, Duh Sveti objavljuje Krista kao slavu Izraela i svjetlo na prosvjetljenje naroda.³¹

Na sličan način govori i ovo predslovlje: »Per quem hodie³² commercium nostrae reparationis effulsit, quia, dum nostra fragilitas a tuo Verbo suscipitur, humana mortalitas non solum in perpetuum transit honorem, sed nos quoque, mirando consortio, reddit aeternos.«³³ (»Po njemu danas zasja uzajamnost naše obnove; jer kad tvoja riječ prima našu krhkost, ne zadobiva samo trajnu

²⁷ Usp. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis, 2002. (dalje M 2002).

²⁸ Npr. *Hodie Spiritum Sanctum es largitus* (predslovlje Duhova), u: M 2002, 447; *Quia ipsum in Christo salutis nostrae mysterium hodie ad lumen gentium revelasti* (predslovlje Bogojavljenja), u: M 2002, 523; *Quoniam Virgo Deipara hodie in caelos assumpta est* (predslovlje Uznesenja BDM), u: M 2002, 812.

²⁹ U Novom zavjetu *danas* (*semeron*) označava sadašnji trenutak spasenja, ali je otvoren prema budućnosti, dakle, ima svezremensko značenje. Usp. Ernst FUCHS, *Semeron*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH, *Grande lessico del Nuovo testamento*, XII, Brescia, 1979., stupci 191–208.

³⁰ Predslovlje Svijećnice, u: M 2002, 723.

³¹ Otajstva Kristova spasenja ne obuhvaćaju samo njegovu smrt i uskrsnuće, nego svekolik Kristov život. Sve je to »radi nas i radi našega spasenja«.

³² Zanimljivo je da u izvoru ove molitve u Ve 1260 nedostaje upravo riječ *hodie*. Znači, obnovljena je liturgija htjela baš to naglasiti!

³³ Treće božićno predslovlje, u: M 2002, 522.

nagradu, nego u čudesnom zajedništvu i nas čini vječnima« – naš doslovniji prijevod.)

Zapazimo da su glagoli koji ističu spasenje stavljeni u sadašnje vrijeme: *suscipitur, transit, reddit*. Veličanstvena misao: dok danas slavimo božićnu misu, Krist uzima našu krhkost a nas zaodijeva vječnošću. Čudesna razmjena – *admirabile commercium* – otajstveno se ostvaruje među nama dok slavimo božićnu misu! Slično govori i popričesna molitva na blagdan sv. Stjepana: Bog nas *veseli* blagdanom sv. Stjepana i *spašava* (danas!) rođenjem svojega Sina.³⁴

Navedimo na koncu darovnu molitvu uskrсне mise: »Sacrificia, Domine, paschalibus gaudiis exsultantes offerimus, quibus Ecclesia tua mirabiliter renascitur et nutritur.«³⁵

Vjernici prinose euharistijsku žrtvu kojom se (danas!) Crkva preporuča (krštenje!) i hrani (euharistija). Euharistija se predstavlja kao izvoriste i vrhunac svekolikog spasenja: ne samo da nas hrani nego u njoj nalazi izvoriste i snagu sâm prvi sakrament – krštenje.

Kao što smo vidjeli, Crkva uzima drevne molitve kao izraz neprekinute tradicije kako bi i danas izrazila svoju vjeru da je Kristovo spasenje među nama djelatno u slavljenju svetih otajstava – u liturgiji, i u tome se još jednom vidi ispravnost načela *lex orandi – lex credendi*.

2.3. Riječi ustanovljenja euharistije

Crkva naučava da je euharistija posadašljenje i ostvarenje Kristova vazmenog otajstva. U tome smislu može biti zanimljivo na koji način se u različitim liturgijama i jezicima prevode riječi ustanove u euharistijskoj molitvi. Zamijetili smo, vjerojatno, da u prijevodu Novoga zavjeta stoji: »tijelo... koje se za vas predaje« (Lk 22,19; usp. 1 Kor 11,24), odnosno »krv... koja se za vas proljeva« (Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,20), jer je u grčkom to particip prezenta pasiva.³⁶ Međutim, u pretkoncilskom misalu stajalo je *effundetur* (futura). To je posljedica toga da se spomenuti grčki particip prezenta pasiva u *Vetus latina*³⁷ i u *Vul-*

³⁴ *Filii tui natiuitate saluas et beati martyris Stephani celebratione laetificas*, u: M 2002, 884. Izvor je GeV 34.

³⁵ M 2002, 377. Izvori: GeV 470; GrH 409. Spomenimo usput da neki kasniji izvori kao i prethodni Misal Pija V. umjesto *renascitur* stavljaju *pascitur*, tako da se ne spominje krštenje, a nepotrebno ponavlja izraz koji označava euharistijsko blagovanje.

³⁶ Usp. Harold K. MOULTON (ur.), *The Analytical Greek Lexicon Revised*, Michigen, 1977., 98 (*didomenon*) i 129 (*ekhinomenon*).

³⁷ Latinski prijevod prije Jeronimove *Vulgate*: Petrus SABATIER (ur.), *Bibliorum sacrorum latinae versiones antiquae, seu Vetus italica*, III, Parisiis, 1751. Ovo izdanje paralelno donosi

*gati*³⁸ pogrešno preveo futurom (*tradetur; effundetur*). Iako je novi latinski prijevod tu očitu pogrešku ispravio pa umjesto futura (*effundetur*) stavlja prezent (*effunditur*),³⁹ u važećim tipskim misalima (1970., 1975. i 2002.) i dalje stoji futur. Kada se pripravljalno novo izdanje misala, neki su predlagali da se pogreška ispravi, ali je u latinskom tipskom izdanju futur ipak ostavljen s obrazloženjem da se ne dira latinska tradicija, a da će biti slobodno u prijevodima staviti prezent, kako stoji u svim modernim prijevodima Novoga zavjeta. To se, međutim, nije svugdje dogodilo.⁴⁰ Tako je u njemačkom prijevodu uzet pasiv prezenta (*hingegen wird; vergossen wird*), u talijanskom (*offerto; versato*) i portugalskom (*é dado; é derramado*) particip koji se može shvatiti kao sadašnje ili prošlo vrijeme, dok je futurom prevedeno u hrvatskom, engleskom (*will be given; will be shed*) i španjolskom (*será entregado; será derramada*). U francuskom je za tijelo uzet particip prezenta (*livré*), a za krv futur (*sera versé*).

Istočne liturgije nikada nisu imale takve dvojbe, budući da nisu koristile Vulgatu, već najvećim dijelom grčki izvornik Novoga zavjeta. Tako su oba glagola (*predaje; proljeva*) u svim istočnim euharistijskim molitvama (anaforama) ostavljena u prezentu.⁴¹ Tako je, naravno, i u nama najbližoj liturgiji sv. Ivana Zlatoustoga kao i u onoj sv. Bazilija, što je vidljivo i u hrvatskom izdanju: »Ovo je tijelo moje koje se lomi za vas; Ovo je krv moja [...] koja se proljeva za vas.«⁴² Jednako je prezentom prevedeno i na srpski (*lomi, proliva*).⁴³ Zašto je važno uočiti te razlike? Sadašnje vrijeme, prezent, osobito je primjereno liturgiji. Otajstveni prošli događaj koji se u liturgiji slavi, ostvaruje se među vjernicima. Nauk je Crkve jasan: u euharistiji se ostvaruje naše spasenje – Krist se za nas predaje. To je ono vječno danas. Futur je ovdje preslab, jer upućuje više na povijesnu muku i smrt Kristovu, nego na otajstvenu djelotvornost njegova vazmenoga otajstva u euharistijskom slavlju. Zbog toga je, svakako, šteta da se u najuzvišenijoj molitvi u našem prijevodu to jasno ne izražava, kao što je to

i Jeronimovu Vulgatu. Usp. http://www.exegesis.fr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=65&Itemid=100019.

³⁸ Usp. Valentinus LOCH (ur.), *Biblia sacra vulgatae editionis iuxta exemplaria ex typographia apostolica vaticana*, IV, Ratisbonae, 1903.

³⁹ Usp. *Nova vulgata Bibliorum sacrorum editio*, Sacros. oecum. Concilii Vaticani II ratione habita, iussu Pauli PP. VI recognita, auctoritate Iohannis Pauli PP. II promulgata, Città del Vaticano, 1979.

⁴⁰ Usporedbu riječi ustanove u različitim jezicima vidi u: *Ordinario della messa in 8 lingue*, Milano, 1990.

⁴¹ Sve euharistijske molitve (anafore) vidi u: Anton HÄNGGI – Imgard PAHL, *Prex eucharistica. Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*, Fribourg, 1968.

⁴² Zvonimir KUREČIĆ (ur.), *Bizantsko-hrvatski liturgikon*, Zagreb, 1999., 81 i 114.

⁴³ *Božanstvene liturgije*, Beograd, 1978., 57–58. Jednako stoji u četverojezičnom izdanju (grčki, staroslavenski, srpski i engleski): *Liturgikon*, Milton, 2000., 107–108.

vidljivo u svim istočnim liturgijama te u nekim prijevodima (njemačkom, talijanskom, portugalskom i djelomično francuskom). To može biti primjer kako *lex orandi* (doduše samo u formalnom, ali ne i u stvarnom smislu) ne slijedi u potpunosti *lex credendi*. Kao što je novi misal u mnogim stvarima poboljšao prethodni, tako bi i novi prijevod misala mogao poboljšati sada važeći. Bilo bi dobro kada bismo poput Nijemaca imali hrabrosti učiniti taj iskorak.

2.4. *Lex orandi – lex credendi na primjeru svetkovine Uznesenja Blažene Djevice Marije*

Štovanje Blažene Djevice Marije u Crkvi započelo je vrlo rano. Tako već Ignacije Antiohijski 107. godine slavi njezino djevičansko materinstvo,⁴⁴ a najstarija verzija Vjerovanja veli: »rođen od Djevice Marije«⁴⁵. Irenej Lionski govori da je Marija popravila ono što je Eva pokvarila.⁴⁶ U kršćanskoj duhovnosti Marija se uvijek osobito častila,⁴⁷ o čemu svjedoče brojni crkveni oci.⁴⁸ Liturgijsko štovanje počinje se širiti nakon Efeškog koncila 431. godine i od tada se počinju podizati crkve njoj u čast, a javlja se i štovanje njezinih slika. Poznata antifona *Pod zaštitu se tvoju utječemo, sveta Bogorodice* nastala je već sredinom III. stoljeća, a najstariji je njezin zapis na jednom koptskom papirusu.⁴⁹ U općoj Crkvi najstarija i najznačajnija marijanska svetkovina jest svakako ona 15. kolovoza. Prvi spomen tog blagdana bio je u Jeruzalemu između 434. i 490. godine, a po svoj je prilici u to vrijeme nastao i apokrif *Transitus Mariae*, koji govori Marijinoj smrti i o njezinu uznesenju na nebo pred očima svih apostola.⁵⁰ Početkom VI. stoljeća taj općeniti marijanski blagdan postaje spomenom njezine smrti (*transitus*) i uznesenja. Na Zapadu Misal iz Bobbija (VII. st.) u siječnju ima misu *In adsumptione S. Mariae* (O uznesenju svete Marije).⁵¹ U GeV 993-996 (VII. st.) nalazimo misu pod naslovom *In adsumptione sanctae Mariae*, ali se u molitvama ne spominje Marijino uznesenje. Međutim, papa Sergije I. (687. – 701.),

⁴⁴ Usp. Ignacije ANTIOHIJSKI, Poslanica Efežanima, 18,2, u: *Apostolski oci*, I, Split, 2010., 50.

⁴⁵ Spominje je i Rimski kanon: GeV 1246.

⁴⁶ Usp. Irenej LIONSKI, *Adversus haereses*, III, 22,3–4, u: PG 7, 959.

⁴⁷ Razumljivo je da su se kršćani u mnogobožačkom ozračju u počecima ustezali posebno častiti Isusovu majku u bogoslužju.

⁴⁸ Npr. Ambrozije, Jeronim, Augustin, Atanazije, Ivan Zlatousti, Epifan i dr. Usp. Mario RIGHETTI, *Storia liturgica II. L'anno liturgico. Il breviario*, Milano, 1969., 348–379 (fototip-sko izdanje 2005.).

⁴⁹ Usp. Mario RIGHETTI, *Storia liturgica II*, 359.

⁵⁰ Usp. Henri DANIEL-ROPS, *Die Apokryphen Evangelien des Neuen Testaments*, Zürich, 1956., 94–114, ovdje 104.

⁵¹ Usp. Mario RIGHETTI, *Storia liturgica II*, 374.

podrijetlom Sirijac, bizantski blagdan *Dormitio Mariae* uvodi u rimsku liturgiju 15. kolovoza⁵² i uvodi nove formule za misu: GrH 661-664 (posljednje tri bile su u Rimskom misalu sve do 1950. godine), gdje se izrijekom govori o Marijinu uznesenju.⁵³ Ovdje ćemo ukratko predstaviti misne molitve te svetkovine od početka VIII. stoljeća do danas.

Kao što je rečeno, u Gelazijevu sakramentaru u naslovu se tek spominje Marijino uznesenje (*In adsumptione sanctae Mariae*), ali molitve su općenito marijanske, bez naznake uznesenja.⁵⁴ Grgurov sakramentar također u naslovu spominje Marijino uznesenje, ali se to vidi i u molitvama. Od sedam molitava, njih je šest ušlo u Misal Pija V. (misa bdjenja i danja misa). Kaže se da je Marija, istina, podnijela vremenitu smrt, ali je užeta smrti nisu mogla sapeti: *mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit* (GrH 661). Marija je prenesena iz ovoga svijeta: *de praesenti seculo transtulisti* (GrH 659); *pro conditione carnis migrasse* (GrH 663; M 1071). Crkva je, dakle, već od početka VIII. stoljeća u svome bogoslužju izražavala vjeru da je Marija poslije smrti uznesena na nebo, što je vidljivo i iz naziva misa i iz sadržaja molitava, da bi tek 1950. godine to i službeno proglasila kao istinu vjere. U ovome je slučaju očito da je *lex orandi*, vremenski, uvelike prethodilo onome *lex credendi* u službenom obliku.

Pio XII. je 1. studenoga 1950. godine u apostolskoj konstituciji *Munificentissimus Deus ex cathedra* objavio: »Pronuntiamus, declaramus et definimus

⁵² Toga dana se, u početku u Jeruzalemu, a kasnije i u Rimu slavila općenita svetkovina u čast Bogorodice. Kasnije se toga dana počinje izrijekom slaviti njezino uznesenje.

⁵³ Slično je i predslavlje istog blagdana u: Patrick SAINT-ROCH (ur.), *Liber Sacramentorum Engolismensis. Manuscrit B.N. Lat. 816. Le Sacramentaire Gélasien d'Angoulême*, Turnhout – Brepols, 1987., 1227 (dalje: Gel): »inter quas beata Dei genetrix intemerata uirgo Maria gloriosissima effulsit, cuius adsumptionis diem omni deuotione praesenti sacrificio caelebramus...«

⁵⁴ Usp. GeV 993: »Deus, qui spe salutis aeternae beatae Mariae uirginitate fecunda humano generi praemia praestetisti, tribuae, quaesumus, ut ipsam pro nobis aput te intercedere sentiamus, per quam meruemus auctorem uitae nostrae suscipere.« Također usp. GrH 82; GrP 49; Gel 1352; Ber 181.

GeV 994: »Omnipotens sempiterne deus, qui terrenis corporibus uerbi tui ueritatis filii unigeniti per uenerabilem ac gloriosam semper uirginem Mariam ineffabile mysterium coniungere uoluisti, petimus inmensam clemenciam tuam, ut quod in eius ueneratione deposcimus, te propiciante consequi mereamur.« Također usp. Gel 1348; Ber 1064.

GeV 995: »Accipe munera, domine, quae in beatae Mariae iterata solemnitatem deferimus, quia ad tua praeconia recurrit ad laudem, quod uel talis adsumpta est.« Također usp. GrP 653; Ber 1071.

GeV 996: »Caelesti munere satiati quaesumus, omnipotens deus, tua nos protectione custodi ut castimoniae pacem mentibus nostris atque corporibus intercedente sancta Maria propiciatus indulge, et ueniente sponso filio tuo unigenito accensis lampadibus eius digni praestulemur occursum.« Također usp. Gel 1351; Ber 1068.

divinitus revelatum dogma esse: Immaculatam Deiparam semper Virginem Mariam, expleto terrestris vitae cursu, fuisse corpore et anima ad caelestem gloriam assumptam» (DS 3903). (Proglašavamo, objavljujemo i definiramo, da je Bogom objavljena dogma da je, Bezgrešna Bogorodica uvijek djevica Marija, završivši put zemaljskog života, bila tijelom i dušom uznesena u nebesku slavu.⁵⁵)

U isto su vrijeme dekretom Kongregacije obreda od 30. listopada 1950. godine sastavljeni posve novi formulari za dnevnu misu svetkovine Uznesenja Blažene Djevice Marije, a molitve za misu bdijenja su ostavljene.⁵⁶ Tako je bilo i u zdanjem izdanju misala prije Koncila 1962. godine. Novi misal iz 1970. godine preuzima molitve danje mise, ali donosi nove za misu bdijenja i, k tome, donosi vlastito predslavlje, kojega prije nije bilo. Zborna molitva veli: »Qui immaculatam Virginem Mariam, Filii tui Genetricem, corpore et anima ad caelestem gloriam assumpsisti.« Dakle, molitva doslovno preuzima izričaj apostolske konstitucije *Munificentissimus Deus*, odnosno definiciju dogme o uznesenju Marijinu. U ostalim se molitvama izričekom spominje Marijino uznesenje.

Dakle, liturgija Crkve je više od 1200 godina prethodila dogmatskoj definiciji Marijina uznesenja na nebo. Nakon što je ta dogma definirana, molitveni je izričaj postao još izravniji. Tako je u ovom slučaju prvo *lex credendi* nadahnujivao *lex orandi*, da bi nakon toga iz *lex credendi* (definicija iz 1950. godine) slijedio i izričitiji *lex orandi*.

Na kraju možemo zaključiti da liturgiju kao povlašteno mjesto slavljenja vjere u sadašnjem trenutku danas u Crkvi možemo sažeti u tri točke:

- a) I danas teolozi istražuju i obrazlažu istine naše vjere te uz Sveto pismo proučavaju otačke spise, zaključke crkvenih koncila, ali jednako tako i liturgijske tekstove koji na izvrstan način svjedoče o onome što je Crkva od početaka vjerovala i slavila. Kada uz Pismo, kao temelj naše vjere, ističemo i tradiciju, onda u toj tradiciji prvo mjesto zauzima liturgija. U tome smislu i danas možemo i trebamo svoje naviještanje, katehezu i pastoralno djelovanje u velikoj mjeri temeljiti na liturgiji. Na primjer, nije li u krsnim razgovorima s roditeljima prije krštenja djeteta najjednostavnije tumačiti smisao i značenje sakramenta krsta na temelju samog obreda? Pomislimo samo na bogato značenje krsnih simbola, molitve blagoslova vode, uključenosti u euharistiju i sl.

⁵⁵ Usp. DH 3903.

⁵⁶ Usp. M 783bis; M 60bis; M 1087bis.

- b) To je razlog da Crkva i danas bdije nad molitvenim tekstovima i nad liturgijom općenito. U liturgijskoj reformi poslije Drugoga vaticanskog koncila nastojalo se uvijek pomiriti tri elementa: crkveni nauk, tradiciju i pastoralnu potrebu današnjeg vremena. U toj reformi Crkva je doista iznosila *staro i novo*. Npr. u reformi molitvenih tekstova, zahvaćala je u drevne liturgijske knjige i otačke spise. Kada je ispuštala neke dijelove koji su opterećivali bogoslužje, Crkva se zapravo vraćala na drevnu jednostavnost.⁵⁷ Kao što je Jeronim rekao da »nepoznavanje Pisama jest nepoznavanje Krista«⁵⁸, mi možemo reći da je nepoznavanje liturgijske tradicije nepoznavanje otajstava naše vjere. Evo jednostavnog primjera. Kad bismo bolje poznavali liturgijsku tradiciju Crkve, znali bismo da je u počecima postojala isključivo pričest na ruku, a da je tek puno kasnije ušao običaj pričesti na jezik, a još kasnije da se pričesćuje klečeći. Prema tome, možemo slobodno reći: modernisti su oni koji se zalažu za pričest na jezik, a tradicionalisti su oni koji smatraju da je pričest na ruku primjerenija. Ista je stvar s narodnim jezikom u bogoslužju: modernisti su oni koji žele mrtav jezik u bogoslužju, a tradicionalisti su oni koji se zalažu za narodni jezik u bogoslužju.⁵⁹
- c) Mi smo dužni čuvati i poštivati liturgiju Crkve i slaviti je onako kako to Crkva određuje. Za razliku od prijašnjih vremena, danas imamo puno prostora gdje se bogoslužje može prilagoditi. Tako u liturgijskim knjigama počesto stoji da se nešto može reći »ovim ili sličnim riječima«, da se nešto drugo može učiniti »ako je zgodno«, »prema potrebi« i sl. U svakom slučaju trebamo imati na pameti da slavimo liturgiju Crkve, a ne našu vlastitu, što znači da ne bismo smjeli stva-

⁵⁷ *Sacrosanctum concilium* u tome smislu jasno izlaže načela obnove koja se ima provesti: »Neka obredi budu jednostavniji, uz vjerno očuvanje njihove biti; neka se ispusti ono što se tijekom vremena podvostručilo ili manje korisno dodalo; ono, pak, što je tijekom nesklonih vremenâ propalo neka se prema davnome otačkom pravilu – ako se čini prikladnim ili nužnim – opet uspostavi« (SC 50).

⁵⁸ JERONIM, *Commentarium in Isaia*, Prol., u: PL 24, 17; navedeno prema: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 25, u: *Dokumenti*.

⁵⁹ Isus nije govorio »svetim« hebrejskim jezikom, kojim je pisan Stari zavjet, nego govornim aramejskim. Apostoli su izvan Palestine govorili grčki, a tim je jezikom pisan i Novi zavjet, pri čemu nitko nije pravio poteškoće zbog toga što se zanemario »sveti« aramejski jezik kojim je govorio Isus. Konačno, kad je u Rimu grčki prestao biti razumljiv koncem IV. st., prešlo se na narodni jezik – latinski, bez obzira što je Novi zavjet pisan grčkim... Ideja je jasna: u počecima se uvijek išlo za tim da ljudi razumiju i navještaj i liturgiju.

rati neko svoje vlastito bogoslužje koje bi se protivilo liturgijskim odredbama.⁶⁰ Njegujući liturgiju Crkve, pokazujemo svoju crkvenost, a u isto vrijeme možemo biti sigurni da smo u skladu s naukom i tradicijom Crkve, tako da se i u našoj liturgiji može vidjeti ono načelo *lex orandi – lex credendi*. Konačno, i u izlaganju naše vjere možemo i trebamo polaziti od Božje riječi, ali i od slavljenja kršćanskih otajstava u kojima vjernici sudjeluju.

Zaključak

Liturgija je povlašteno mjesto ispovijedanja vjere prema drevnoj izreci *lex orandi – lex credendi*. Iznijeli smo nekoliko primjera iz kojih je to vidljivo. U slavlje krštenja uključeno je i ispovijedanje vjere, kako je to zasvjedočeno još od početka III. stoljeća. Osim toga, crkveni su oci katekumenima i novokršćenicima razlagali otajstva vjere polazeći upravo od liturgijskog slavlja pristupa u kršćanstvo. Nadalje, vjera Crkve snažno se izriče i u liturgijskim molitvama. Tako nalazimo više primjera gdje se u molitvama Crkve izražava vjera da se Kristovo spasenje ostvaruje u samom bogoslužju (*hodie*). U tom je kontekstu u riječima ustanovljenja euharistije problematičan futur u latinskom izvorniku i u nekim prijevodima, dok u Novom zavjetu stoji prezent (»koje se za vas predaje«; »koja se za vas proljeva«). Konačno, na primjeru svetkovine Uznesenja Blažene Djevice Marije vidljivo je kako (kronološki) liturgijsko slavlje (VII. – VIII. st.) uvelike prethodi proglašenju dogme o Marijinu uznesenju na nebo 1950. godine.

I danas je bogoslužje Crkve nepresušno vrelo za proučavanje istina naše vjere, ali i za njezino naviještanje. Upravo zbog toga Crkva i danas, kao i prije, bdije nad molitvenim tekstovima i liturgijom općenito. Tako je i u današnjem bogoslužju: dok svjesno i s poštovanjem slavimo liturgiju Crkve, mi ispovijedamo vjeru te iste Crkve.

⁶⁰ Evo jednog znakovitog primjera. U vrijeme liturgijske obnove poslije Koncila (1964. – 1975.) tajnik Vijeća za provedbu konstitucije o svetoj liturgiji Annibale Bugnini od nekih je konzervativnih krugova bio optuživan kao rušitelj rimske liturgijske tradicije. Prije nego što je bio objavljen novi misal jedan je novinar inkognito došao na misu koju je slavio Bugnini i zaprepastio se kada je vidio da onaj koji »ruši« misu Pija V. ponizno slavi misu leđima okrenut puku po misalu Pija V. i to pred slikom istoga sv. Pija V., obdržavajući sve tada važeće odredbe. To je bio čovjek Crkve! Usp. Anibale BUGNINI, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma, 1983., 11–12.

Summary

LITURGY, A PRIVILEGED LOCUS FOR THE CONFESSION OF FAITH

Zvonko PAŽIN

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, p.p. 54, HR – 31 400 Đakovo
zvonko.pazin@os.t-com.hr

*The author demonstrates that liturgy is a privileged locus where the Church celebrates what it believes and where the mysteries of our salvation are being realised. In that sense, the Church still accepts today the ancient formula from the 5th century, *lex orandi – lex credendi*. The author shows that the Church has followed this principle from its beginnings. The Church Fathers emphasised that the liturgical tradition is as important for the Church as the Scripture. That liturgy was an expression of faith for them is evident, among other things, from the fact that the confession of faith was an integral part of the ritual of baptism. Apart from that, the Church Fathers were explaining the content of faith to the newly baptised by explaining the rituals of the sacraments of initiation. As an example of the aforementioned principle in the present-day liturgy the author points out that even in the present-day Eucharistic prayers, which are mainly based on ancient sources, one can read-out the basic Christian teaching that Christ's salvation is present and efficient in a community that worships, where the emphasis is on *hodie* (today), that is, on availability of salvation through present-day worship. As a certain inconsistency, the author points out that the words for institution of Eucharist («body which will be given», «blood which will be spilled») which are in the present tense in the New Testament are translated in Latin typical edition (following Vulgate) in the future tense. In some vernacular translations the words are in the present tense, while in others they are in the future tense. The present tense is more appropriate because it is more faithful to the New Testament and because of the theological meaning of actualisation of the Eucharistic sacrifice that is being celebrated. At the end, as an excellent example of the consistency of liturgy and contents of the Christian faith, the author mentions the feast day of Assumption of Mary, which has been celebrated from the 7th century and which has been declared to be a truth of faith by the Catholic Church in the 20th century.*

Key words: *lex orandi – lex credendi, confession of faith, mystagogical catechesis, hodie in liturgy, the words of institution (verba institutionis), translation of missal, Assumption of Mary.*